

A szlávtság szerelmese

LENGYEL KÖNYV LUDOVÍT ŠTÚRRÓL

Megjelenhetne-e Magyarországon Štúr monográfiája és Szlovákiában Kossuthé? Olyan, amelyet a szlovák és a magyar közvélemény egyaránt megelégedéssel nyugtázhatna? Bármilyen legyen is a válasz — próbáljuk ízelgetni a lehetőség gondolatát.

Ludovít Štúr megítélésénél a Sziklay László által fölvázolt irodalomtörténeti alaptételből kell kiindulnunk: „Szervező munkássága, elméleti alapvetése, irányítása és az általa létesített intézmények nélkül az önálló szlovák irodalom elindulása el se képzelhető: — de nem képzelhető el a szlovák polgárság nemzeti öntudatosodása s végső fokon a modern szlovák nemzet kialakulása sem.” Vállalkozásának hihetetlen súlya, felelőssége és jövőbeni, általa sem remélt sikere végső soron mentheti, magyarázhatja, elhalványíthatja eszméinek reakciós színeit és 1848 nyaratól játszott ellenforradalmi szerepét. (Különösen akkor, ha császárpárti szolgálatához a szlovák követelések — amelyek jóval szerényebbek voltak, mint a kémárpárti segédletével polgárháborút kirobbantó szerbeké és horvátoké — elől mereven elzárkózó magyar kormány is egyengette az utat.) Mindenesetre a magyar Štúr- és a szlovák Kossuth-monográfiát nem a magyarázkodó vádaskodásoknak és a vádaskodó magyarázkodásoknak kell áthatniuk, hanem a tudományos tisztességnek és a méltányoló megértésnek.

A lengyel irodalomtörténész, *Halina Janaszek-Ivaničková* Štúr monográfiáját (*Kochanek slawy* — A dicsőség szerelmese. Tulajdonképpen több, mint a dicsőség, hiszen a szlovák romantikusok egy része a *szláv* népelnevezést a mitológikus, tündérszerű és istennőt is jelentő *sláva*-ból eredeztette) — azzal a várakozással veheti kezébe a magyar olvasó, hogy elfogulatlan szerző munkájával szembesülhet. A várakozás meggyőződéssé formálódik a könyv végére. Annak ellenére, hogy az adott kor magyar történelmi-társadalmi mozgalmairól, küzdelmeiről, kulturális-irodalmi életéről, értékeiről csak nagyon vázlatos szerzőnk képe (amit a Štúr kapcsán forgatott szlovák könyvek mellett elsősorban a kitűnő lengyel történész, Waclaw Felczak *Historia Węgiei — Magyarország története* — című munkájából rajzolt). Ezzel szemben — lévén több évig előadója a lengyel irodalomnak a pozsonyi Komenský Egyetemen — kitűnő ismerője a szlovák literatúrájának, a reformkori szlovák értelmiség kulturális és politikai küzdelmeinek. Štúr alakját a szellem gránittömbjébe faragva kútfőinek elfogultságát azáltal sikerült kiszűrnie, hogy a magyar reformellenzék tevékenységét — (anélkül, hogy annak egyetlen szlovák érdekeket csorbító mozzanatát is palástolná) —, illetve a 48-as forradalmat és szabadságharcot egyetemes történeti igénnyel ítéli meg — (ez a fő vonalakban egybeesik a lengyel történetírói véleménnyel) — s így a magyar olvasó objektivitáskövetelményét is kielégíti.

A szerző mielőtt rátérne Štúr életének és tevékenységének tárgyalására, a bevezető és a zárófejezetben nemcsak a szlovák történelemben és művelődéstörténetben jelöli ki hősének helyét, hanem a mai szlovák köztudatban is, utalva arra, hogy a hatvanas évek második felében mondhatni lávaszerűen tört ismét felszínre a szlovákság összetartozás-érzése.

Štúr életét tizenegy fejezet bontja ki. Az itt kapott mozaiklapok a kor szlovák kultúrtörténetének jól áttekinthető tablójává állnak össze. Hogy a zay-ugróci tanító 1816-ban született fiából, a győri evangélikus algimnázium, majd a pozsonyi evangélikus líceum eminens, nagy tehetségű és hihetetlen munkabírású diákjából miként lesz

nyelvet, irodalmat, politikai programot teremtő vezéralakja egy általa verbuvált, hasonlóképpen eltökélt fiatal társaságnak — ezt mutatja be fordulatosan, de a tudományosság követelményeit mindig szem előtt tartva, a monográfia első fele. A lengyel szerző kimutatja, hogy Herder eszméi, Hegel filozófiája — (Štúr két évig a hallei egyetem hallgatója volt) — mellett hogyan hatott a fiatal szlovák értelmiségiekre a lengyel romantika, elsősorban Mickiewicz költészete és messianizmusa. Štúr az utóbbinak jegyében állította minden energiáját a nép szolgálatába, s ez a szlovák protestáns hagyományok szigorú puritanizmusával párosult. Antialkoholizmus, takarékoság, ügyes gazdálkodás és műveltség — a nép elé is ezeket az elveket állította, amikor 1845 nyarán megindíthatta az. első szlovák hírlapot, a *Slovenské Národné Noviny*-t (Szlovák Nemzeti Újság), amelynek *Orol Tatranski* (Tátrai Sas) címen kéthetenként irodalmi melléklete is megjelenhetett. Štúr egyszemélyben intézmények sorát helyettesítette, s rendkívül széles tematikai skálán nagy számban ontotta a cikkeket, verseket, poémákat. S ehhez jöszerevével önmaga teremtett nyelvet is.

1843 februárjában barátaival együtt úgy döntött, hogy egy több évtizedes polémiaira fognak pontot tenni. A szlovák evangélikusok által használt bibliai cseh nyelvvel szemben a közép-szlovák nyelvjárást emelték irodalmi nyelvvé, mert ezt tartották leginkább eredetinek, úgymond erre hatott legkevésbé „a cseh, lengyel, ukrán, magyar, német rontó hatása”. Ez a döntés, amelyet újabb vita követett, s — amely a cseh Dobrovský és Palacký, a szlovák Kollár és Šafárik felháborodását is kiváltotta — azt is jelzi, hogy Štúrnak milyen erős támasza volt az új nemzedékben, a pozsonyi evangélikus líceumban, ahol a *cseh-szlovák* (ami itt a bibliai cseh nyelv vállalását jelenti) tanszék helyettes tanári állását töltötte be. Zay Károly, a magyarországi evangélikus egyház egyetemes felügyelője minden bizonnyal ezért mozdíttatta el 1844 elején tanári állásából. Itt kezdődik az a repedés, amely majd 1848 májusában tragikus szakadáshoz vezet Štúrék és Kossuthék között.

Janaszek-Ivaničková tág teret szentel a Štúr által vezetett 48-as szlovák mozgalom bemutatásának. (A honvédseregben harcoló sokezer vagy több tízezer — szlovákról azonban nem tesz említést.) Az előtérben ott lobog Štúrnak a jobbágykérdésben a pozsonyi országgyűlésen magyarul tartott beszéde, melyet Kossuth lelkesen üdvözölt. Egy hónappal később a szlovák nyelv védelméről is szót ejtett. (Teljes szövegét „Mit ér az ember, ha szlovák?” című összeállításunkban tesszük közzé — a szerk. megjegyzése.) Ez elől Kossuth már elzárkózott. Március egyetemesen mámorító napjai után következtek a szlovák követelések, melyeknek Hodzával és Hurbannal együtt megfogalmazója volt. A követeléseket a magyar kormányzat pánszláv, és magyarelles bujtogatásnak tartotta, és elfogatóparancsot adott ki megfogalmazóik ellen. (Ez a politikailag elhamarkodott, ellenséges döntés történelmi távlataiban is tragikusnak bizonyult.)

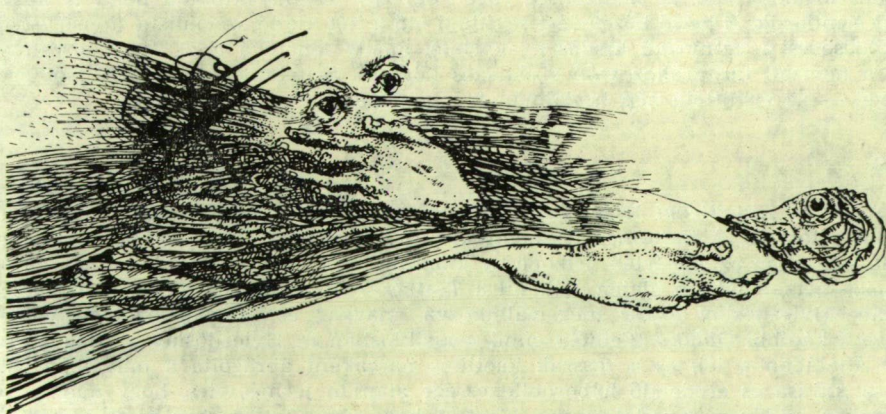
Štúr ekkor Csehországba menekült és tevékenyen részt vett a szláv kongresszus munkálataiban. A cseh főváros felkelésének leverése után előbb a stájerországi száműzetésben levő, reakciós nézeteiről hírhedt szerb fejedelemnél, Michal Obrenovićnál, majd a bécsi udvarnál kilincselte, hogy felállíthasson egy forradalomellenes, de a szlovákok nemzeti érdekeit híven képviselő önkéntes katonai egységet. Jelačić szeptember 11-i betörése kapcsán a bécsi udvarnak kapóra jött a felajánkozás, homályos ígéretek helyett már fegyvert adott. Így került sor szeptember 19-én egy 500 fős önkéntes csapat benyomulására Trencsén megyébe, amelyet néhány nap múlva a jobbára szlovák származású nemzetőrök vertek ki. Štúr keserű csalódása ellenére is vállalta döntése következményeit, s kitartott a császári udvar mellett. A szabadságharc bukása után végképp csalódnia kellett császári pártfogóiban, akik a szlovák követeléseknek csak töredékét teljesítették. Ezért fordult ekkor növekvő, szinte fanatikus bizalommal a cári udvar felé. Janaszek-Ivaničková erre különösen érzékeny, s részletesen elemzi, milyen elvakult volt Štúrnak a cári „patriarchális” rendszerbe vetett hite. Ő, aki társadalmi-nemzeti törekvéseiben egy demokratikus mozgalom elindítója, vezetője volt, egyszeriben a cárt tartja a legemberségesebb, legelfogadhatóbb uralkodónak. Ő, aki megteremtette a szlovák irodalmi nyelvet, új eszméje jegyében azt már az oroszral is fölcserélné. Ő, aki Zayt jogosan nevezte a „poklok szü-

löttének”, mert a magyar többségű református egyházba akarta olvasztani az evangélikust, most a pravoszláviára való áttérést ajánlja népének. Mindezt a szláv népeket cári jogar alatt egyesítő pánszlávizmus nevében. Amelyet véleménye szerint a lengyelek folytonosan zavarnak felkeléseikkel. Štúr — aki 1831-ben tizenhat éves diákként még szlovák iskolatársaival együtt lelkesedett a lengyel ügyért — húsz évvel később a *Das Slawenthum und die Zukunft der Welt* (A szlávtság és a világ jövője) című, németül fogalmazott — (és csak a cári udvari köröknek szánt) — munkájában példaként állítja a világ elé Paskievics hadainak 1831-ben és 1849-ben tanúsított mélyeséges emberségét: „Wie tief das slavische Herz von der Liebe zum Menschen bewegt is, erhellt unter anderem auch aus den Benehmen des russischen Militärs in den neuesten Feldzügen.” (Hogy a szláv szívet milyen mélyen áthatja az emberszeretet, bizonyítja többek között az orosz hadseregnek a legutóbbi hadjáratokban tanúsított magatartása is. — *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*. Bev. és krit. megjegyzésekkel ellátta: Dr. Josef Jirásek. Bratislava, 1931. 137.)

A lengyel szerző szerint Štúr 1848 utáni tevékenységében csak családja és barátai iránti áldozatvállalása ítéhető meg pozitívan. A keserű csalódások, volt császári szövetségeseinek gyanakvása, belső, önkéntes száműzetésbe kényszerítették. Sorsát jelképezi tragikus halála is. (1856-ban egy korábbi vadászbalesetébe halt bele.) „Štúr, minden tragikus hibája és tévedése ellenére, dacára minden gyengeségének és kicsinyességének, azoknak a hősöknek sorába tartozik, akiknek emléke ma is él” — összegzi munkáját Janaszek-Ivaničková.

Kissé zavaró a monográfiában, hogy a szerző a mai területi-állami helyzetet vetíti vissza a tárgyalt korra. Így a lengyel átlagolvasó azt hiheti például, hogy Győr a mai Szlovákiában van. A bevezetőben nem ártott volna ennek az egyébként kitűnő műnek topográfiai felfogására célozni.

Mindenesetre, ha valaha pozitív válasz születik a cikk bevezetőjében felvetett kérdésre — a lengyel irodalomtörténész munkáját felhasználható kiindulópontnak tekinthetjük. Az pedig elgondolkoztató, hogy Rákócziról vagy Kossuthról hasonló jellegű feldolgozást nem olvashatunk lengyelül. (*Halina Janaszek-Ivaničková: Kochanek slawy. Studium o Ludovicie Šturze. Katowice, 1978. Wydawnictwo „Śląsk”.*)

KAROL ONDREICKA RAJZA